

El-Kaide'den DEAŞ Sonrası Döneme: Küresel Militan Selefi Hareketin Dönüşümü ve Geleceği

Göktuğ Sönmez*

Öz: Sovyetler'in Afganistan'ı işgal girişimi ve "Afgan Cihadı" dönemin iki kutuplu sisteminde destek görmüş, "mücahid"ler Batı medyasında haklarında çıkan övgü dolu haberlerle tanınmıştır. Sovyetler'in Afganistan'daki hezimetini ve o dönemde Soğuk Savaş'ın sonunu getiren önemli sebeplerden biri olan ekonomik yük nedeniyle Afganistan'dan çekilmesini takip eden süreçte ise farklı bir döneme girilmiştir. Bu dönemde Afganistan'daki gerek Afgan asıllı gerek diğer ülkelerden gelen savaşçıların önemli bölümü daha organize yapılanmalara gitmiş, Taliban güç kazanmış, 90'ların ilk yarısındaki el-Kaide saldırılarıyla yeni bir tehdide dikkat çekilmeye başlanmıştır. SSCB müdahalesi sürecinde övgüyle haklarından bahsedilen "mücahid"ler içerisindeki kimi yapılar artık terörist sıfatıyla ve bölge ve dünya güvenliğine tehdit oluşturan bir tehdit unsuru olarak nitelenmeye başlanmıştır. 11 Eylül'le birlikte çok daha ciddi biçimde dünya gündemine giren bu tehdit Irak'ın işgali sonrasında Irak el-Kaidesi ve sonra bu yapı bünyesinden güçlenerek çıkacak olan Irak Şam İslam Devleti (DEAŞ) ile birlikte en öncelikli başlıklardan biri haline gelmiştir. Bu çalışmada Sovyet müdahalesinden bugüne kısaca el-Kaide yapılanması ve dönüşümüne değinilmesini takiben DEAŞ'ın ortaya çıkışı, örgütün istisnai bir "başarı" gösterdiği finansal güç ve siber dünyadaki görünürlüğü ele alınacak, örgütün sahadaki yükseliş ve düşüşü irdelendikten sonra takip eden süreçte ne gibi senaryolar ortaya çıkabileceği ve bunlara ne şekilde çözüm üretebileceğine dair değerlendirmeler yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: DEAŞ, Terörizm, Suriye, Libya, Terörle Mücadele

Atf için:

Sönmez, G. (2019). El-Kaide'den DEAŞ sonrası döneme: Küresel militan selefi hareketin dönüşümü ve geleceği. *Güvenlik Çalışmaları Dergisi*, (21)-2, s. 134-148.

* Dr. Öğretim Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi / SBF / Uluslararası İlişkiler Bölümü, goktugsonmez@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5067-4693

From Al-Qaeda to Post-DEASH Era: Transformation of Global Militant Salafi Movement and Its Future

Göktuğ Sönmez

Abstract: Due to the Soviet attempt to invade Afghanistan, the subsequent “Afghan Jihad” was supported by the West in the bipolar international system back then and the mujahideen were widely praised in the Western media. After the defeat of the Soviets along with the Soviet inability to keep up with the military and economic race that caused the end of the Cold War, a new approach was adopted. During this period, a significant portion of the fighters of both Afghan origin and the ones coming from other countries moved to more organized structures, Taliban gained power and a new threat emerged with al-Qaeda attacks in the early 90s. In this process, some of the “mujahideen” who were praised in the USSR intervention started to be regarded as a key threat to the security of the region and the world. This issue, which entered the world agenda more seriously after 9/11, has become one of the top priorities in the international security agenda together with the Iraqi al-Qaeda and the DEASH. In this study, after briefly mentioning the al-Qaeda structure and its transformation since the Soviet intervention, the emergence of DEASH, its exceptional financial power and the visibility in the cyber world will be discussed. The post-ISIS scenarios and the way forward to counter those will be evaluated.

Keywords: DEASH, Terrorism, Syria, Libya, Counter Terrorism

Tarihsel Arkaplan: Afgan Cihadı'ndan El-Kaide ve DEAŞ'a

DEAŞ'ın ortaya çıkışı ve tarihsel arka planını anlamak için en temel referans noktalarından biri SSCB'nin Afganistan müdahalesidir. Her ne kadar örgütün tarihsel arka planı retoriğini dayandırdığı figürler ve bunların yüzyıllar önceki söylem ve eylemlerini de içerir şekilde ele alınabilirse de yakın tarihte örgütün ortaya çıkışına organizasyonel ve operasyonel etkisi öncelenecektir. Böylelikle bu çalışmanın odağının dağılmaması ve fiziki sınırları göz önünde bulundurularak "Afgan Cihadı" akabinde El-Kaide'nin oluşumu ve bazı kritik eylemlerine kısaca değinilmesi uygun görülmüştür.

1950'ler ve 1960'larda Pakistan'la arasındaki Peştun kabilelerine dair gerilim ve askeri ekipman ihtiyacı nedeniyle ABD'den destek talep eden Zahir Şah ve Davud Han bu desteği görememiş, Afganistan bunun neticesinde Sovyet seçeneğini değerlendirmek durumunda kalırken Sovyetler de böylelikle Afganistan'daki nüfuzlarını artırma imkanına kavuşmuştur. 1978 yılı bu anlamda önemli bir dönüm noktasıdır. 1978'de Afganistan'da komünist darbe ve akabinde Amerikan büyükelçisinin öldürülmesini takiben ABD ülkedeki oldukça küçük olan varlığını azaltma ve Afganistan'a yardımı düşürme yoluna gitmiştir. ABD'nin ülkeye karşı 1950'lerden darbe ve sonrasına uzanan bu tutumu Sovyetler'e Afganistan'a dair geniş bir alan tanıdığı izlenimini vermiştir. 27 Nisan 1978 tarihinde Saur Devrimi'ni gerçekleştiren Afganistan Demokratik Halk Partisi, (ADHP) komünist eğilimi ve SSCB ile yakın ilişkisi ile karakterize edilebilecek bir siyasi yapı niteliği taşımaktaydı. 1978 darbesinden sonra Muhammed Nur Taraki başkanlık ve Hafızullah Emin dışişleri bakanlığı görevini üstlenmiştir. İlk etapta bu darbeci yapıya Sovyetlerin mühimmat ve askeri danışman gönderdiği bilinmektedir. İkinci aşama olarak ise doğrudan askeri müdahale yoluna gidilmiştir. Süreçte 1967 sonrası ortaya çıkan Khalqi/Halkçı (Taraki ve Emin tarafından temsil edilen) ve Parcham/Bayrak (Barbak Karmal tarafından temsil edilen) ve Afganistan'da iki ana komünist siyasal aktör ortaya çıkararak Afgan komünistleri arasındaki ayrışmada Sovyetleri günden güne sahada daha etkin olma gerekliliğine ikna etmiştir. Afgan komünistleri arasındaki ayrışma ve Khalqi kampında zuhur eden parti içi darbe ve Taraki'nin öldürülmesiyle neticelenecek bir diğer rekabet halihazırda halk tarafından gördüğü desteğe dair endişeler olan bu yapının korunması için Sovyetleri harekete geçme noktasında motive etmiştir. 1979'da parti içerisinde ve aynı zamanda devlet idaresinde gerçekleşen bir darbe neticesinde SSCB'nin etkisini kırmak isteğinde olduğu Emin, Taraki'yi devirmiştir. Sovyetler'in bundan sonraki endişesi Emin'in Enver Sedat gibi ülkesini Amerikan yanlısı bir politika-ya taşıma ihtimali olmuştur. Pakistan ve devrim sonrası İran'dan sonra Afganistan'ın dini motifli bir yapıya bürünmesi tehlikesi dini referanslarla hareket eden yapıların daha düzenli şekilde Afgan komünistlere karşı hareketlenmesiyle Sovyet endişelerini bir diğer boyuta taşımıştır. Tüm bu iklimde SSCB, 1978'de iki ülke arasında imzalanan Dostluk Anlaşmasını'da Aralık 1979'da Afganistan'a askeri

müdahalesini başlatmış bunu da oldukça şaibeli biçimde önceden kaydedilmiş bir ses kaydında Barbak Karmal'ın daveti üzerine gerçekleştirdiği söylemi üzerinden bir meşruiyet inşa etme yoluna gitmiştir. 1986 yılı “mücahid”lere ABD tarafından stinger’ların verilmesi bu tarihe kadar doğrudan ve/ya dolaylı yardımların ötesindeki sahadaki dengeleri değiştirci etkisiyle savaşın sonucunu belirleyecek önemde bir rol oynamış, 1989’da ise SSCB Afganistan’dan çekilmek durumunda kalmıştır (Grau & Cress, 2002; Central Intelligence Agency [CIA], 1980; Reuveny & Prakash, 1999, ss. 693-708; Gregory, 1986; Gibbs, 2000, ss. 233-246).

Sovyet müdahalesinin Afganistan’a ekonomik ve insani etkileri bir tarafa, savaşın sonu itibarıyla ortaya çıkan resim el-Kaide’nin temelini oluşturacak insan kaynağı ve askeri kabiliyetlerin de bir araya getirilebileceği bir iklim oluşturmuştur. Bu noktada sözde “küresel cihadın Lenini” olarak isimlendirilen Abdullah Azzam’ın ve sonraki yıllarda daha da ön plana çıkacak olan Usame bin Ladin’in rollerine kısaca değinmek gerekmektedir. Cihad Kervanı, Cihad Ahkamı ve İslam Topraklarını Savunmak eserleriyle oldukça geniş kitlelere ulaşmış olan Filistinli Abdullah Azzam (1941-1989) Afgan Cihadı’na destek vermek üzere Pakistan’a gelmiştir. Burada Suudi fonlu İslamabad İslam Üniversitesi’nde ders vermeye başlayan Azzam bir yandan da Mekteb-i Hizmet’i kurarak Afganistan’daki cihada özellikle Körfez’den para akışını sağlama ve yeni savaşçıların katılımını organize etmeyi öncemiştir. Cidde’deki hocalığı döneminde Azzam’la tanışan Usame bin Ladin ise 1980’lerin ilk yarısında Afgansitan’a giderek Beyt-ül Ensar’ı kurmuş, burada özellikle dışarıdan gelen savaşçıların eğitimi ve “Afgan cihadı”na taze kan sağlamak odaklı bir çizgi izlemiştir. Bin Ladin bu yıllarda kendi eğitim kamplarını kurmaya başlamış, en az bunun kadar önemli ve el-Kaide oluşumunda hayati rol oynayacak bir diğer hamleyle de Afganistan’da savaşan kişilerin titiz bir veri tabanının oluşturulması yoluna gitmiştir (Chaliand & Blin, 2016, ss. 364-370). 80’lerin ikinci yarısında Azzam ve bin Ladin’in çabaları neticesinde yaklaşık 20 bin savaşçının Afganistan’a gelişinin sağladığı göz önünde bulundurulduğunda oluşacak el-Kaide açısından oldukça ciddi bir insan kaynağının böylelikle ortaya çıktığı görülmektedir (Erdem, 2016, ss. 38-80). Bu temel üzerine inşa edilen el-Kaide örgütü, Azzam’ın 1988’de yazdığı bir makalede örgütlü mücadeleyi savunarak el-Kaide el-Sulbah ismini kullanmasından yalnızca 4 ay sonra bin Ladin tarafından Peşaver’de kurulmuştur. İlk el-Kaide eylemleri Aden’de Somali’ye giden ABD askerlerine, Nairobi ve Darüsselam’daki ABD elçiliklerine yapılmış arkasından Bali saldırısıyla süreç devam etmiştir. Dünya Ticaret Merkezi’ne yapılan ilk saldırı da 1993’te gerçekleşmiş, 11 Eylül 2001’deki saldırıyla ise el-Kaide’nin uluslararası görünürlüğü ve “prestiji” ciddi anlamda artarken örgüt ve örgüte verilen destek suçlaması üzerinden Afganistan ve Irak işgali süreçleri gerçekleşmiştir. Afganistan’a müdahale sonucu lojistik imkanlar ve insan kaynağı açısından ciddi bir darbe alan el-Kaide bunun akabinde örgütün *modus operandi*sinde ciddi bir değişikliğe gitmiştir. Birbiriyle daha sıkı bağlı yapılar ve merkezde yerleşik fiziki organizasyonel yapının aksine yeni dönem gevşek bir network haline gelmiş,

örgüt daha ziyade fikri ilham ve bir çatı yapılanma hüviyetine bürünmüştür. Bu durum ise örgütün bin Ladin'in ölümünden sonra dahi tamamen elimine edilemeyen, hücreler ile merkez arasındaki bağlantının kurulmasını daha zor hale getiren ve el-Kaide merkezinden doğrudan emir almadan hareket eden pek çok hücreyi ortaya çıkaran bir süreci beraberinde getirmiştir. Sonraki yıllarda örgüt Afrika, Orta Asya ve Orta Doğu'da afilliye örgütler ve Batı'da hücre yapılanmaları üzerinden küresel angajmanını artırmıştır. 2003'te başlayan Irak Savaşı'yla birlikte ise DEAŞ'ın ortaya çıkmasına gidecek olan süreç başlamıştır.

Zerkavi ve Sözde “Hilafet İlanı”na Giden Süreç

1966 doğumlu Ahmed el-Halayleh ya da yaygın bilinen kod adıyla Ebu Musab el-Zarkavi, 1989 yılında Afganistan'a gitmiştir. Burada bin Ladin ile tanışmasına karşın “uzak/yakın” düşman anlaşmazlığında Ladin'in uzak düşmana, ABD'ye yönelmeye daha fazla ağırlık verdiği bir ortamda yakın düşmanları önceleyen bir tutuma sahip olmuştur (Council on Foreign Relations, 2006). İleriki yıllarda saha hakimiyeti kurabileceğine inandığı noktalarda “uzak düşman” a odaklanmak yerine gücünü daha derli toplu halde belirli yerel merkezlere vurarak artıracak DEAŞ eylem tarzının da temelinin bu seçimde yatmakta olduğu değerlendirilebilir. 2002 yılında Kuzey Irak'taki Ensar el-İslam'ın kamplarına kendisi ve Herat kampından önemli isimlerle gelmiş, burada öncelikle Tevhid ve Cihad sonra ise Tanzim Kaide el-Cihad fı Bilad el-Rafideyn (kullanılabilecek olan “rafideyn” kelimesiyle de Fırat ve Dicle'ye referans verilmektedir) olarak anılacak, zaman içerisinde Irak el-Kaidesi olarak bilinecek yapının nüvesini oluşturacak yapılanmasının temellerini atmıştır. 2006'da Irak el-Kaidesi'nin diğer küçük gruplarla birleşmesi sonucu oluşturulan Mücahidin Şura Konseyi sonraki süreçte Irak İslam Devleti olarak anılmaya başlamıştır (Rosiny, 2015, s. 96). Afganistan'dayken Levant bölgesinden gelen savaşçılar için kurulmuş olan Herat eğitim kampının idarecisi olması hasebiyle Zarkavi burada hızla Ürdün, Lübnan ve Suriye'den de savaşçılar bulma imkanına kavuşarak, örgütünü güçlendirebilmiştir (Tonnessen, 2015, s. 49). 2004 yılında kendini Irak el-Kaidesi'nin emiri ilan eden Ebu Musab el-Zarkavi'ye Eymen el-Zevahiri'nin 2005'te yazdığı mektup yaklaşan ayrışmanın da sinyali niteliğinde kabul edilebilir. Mektubun en önemli noktası Zevahiri'nin Zarkavi'ye getirdiği üç eleştiri idi. Bu eleştiriler Zarkavi'nin gaddarca yöntemleri, Şiilere'e yönelik sert tutumu ve örgütünde Iraklılara daha çok yer vermemesi üzerineydi (Bar & Minzili, 2006). İlerleyen yıllarda yapının Zarkavi'den sonra dahi özellikle bu ilk iki noktaya dair tutumunu sürdüreceğini, üçüncü nokta ile ilgili olarak düzeltmeler yapma yoluna gideceği görülecekti. 2006, Zarkavi'nin örgütünün Irak el-Kaidesi olarak kuruluşunun duyurulduğu ve bu şekilde bilinmeye başladığı yıl olarak ele alınabilir (Tonnessen, 2015, s. 49).

Zarkavi'nin oluşturduğu yapının Irak özelinde ortaya koyduğu temelde beş amacı vardı ki bunlar ileriki yıllarda da büyük oranda yapının hareket tarzını belirleyecek noktalardır; Irak'ta merkezi hükümet ve güvenlik güçlerinin zayıflatılması, sahadaki direniş örgütlerinden savaşçı kazanmak, Sünnilerin sistemin dışında kalmış pozisyonundan faydalanmak, Şia milis kuvvetlerinin aşırı tepki vermesini sağlayıcı eylemler yapmak ve ABD'nin Irak'tan çekilmesini sağlamak (Whiteside, 2016, s. 9). Bu bağlamda “foco stratejisi” olarak adlandırılan ve Che Guavera'ya atfedilen örgüte mensup küçük gruplar tarafından bir çatışmayı körükleyecek eylemler yapılması stratejisi bağlamında özellikle Şiilere ve Şiilerin ibadet yerlerine yapılan saldırılar el-Askeri Camii örneğinde olduğu gibi kullanılmıştır (Ingram, 2015, s. 744).

2006'da Zarkavi'nin ABD hava saldırısında hayatını kaybetmesi yeni bir dönemi açmıştır. Bu dönemde örgüt, kendi içerisinde de sıkıntılar yaşamıştır, Zarkavi'nin ölümü üzerine örgüt içerisinde ayrışmalar ve yerine geçen Ebu Musab el-Masri'nin liderliğine dair memnuniyetsizlik neticesinde Irak'lı olmayan savaşçılardan diğer ülkelere giderek kendi gruplarını kuranlar olduğu bilinmektedir. Bu kişilerden biri ileride Nusra Cephesi olarak bilinecek olan örgütü kuran Ebu Muhammed el-Cevlani'dir. Örgütün DEAŞ lideri Bağdadi ile 2012 sonrası yaşadığı gerilimlere değinilen bölümde bu bilginin akılda bulundurulması önemlidir. Grup bu dönemde, daha yaygın olarak bilinen Irak el-Kaidesi isminin yanı sıra, Irak İslam Devleti olarak da bilinmeye başlamıştır. Zira bahsedildiği üzere grup diğer küçük grupları da bünyesine katarak kurduğu Mücahidin Şura Konseyi yapılmasını Irak İslam Devleti lideri Ebu Ömer el-Bağdadi'ye Masri'nin biat açıklaması sonrası eklemleyerek, örgütün İİD'ye katıldığını belirtmiş ve ilerleyen süreçte de İİD'nin lider kadrosunda ağırlığını koymuştur. O denli ki, kimi kaynaklarda bu ayrı yapılanmaların gözden kaçırılmasına neden olacak düzeyde olan bu ağırlık Zarkavi'den Irak İslam Devleti'ne giden süreçte aynı yapının genişleyerek sadece ismini değiştirdiği şeklinde bir algıya neden olmuşsa da süreç daha az lineer bir yapı arz etmektedir. Yapının İİD içindeki ciddi ağırlığı nedeniyle Irak el-Kaidesi ismi bir süre daha kullanılsa dahi bu tarihten sonra İİD ismi daha yaygın kullanıma girmiştir (Tonnessen, 2015, ss. 49-50). Akabinde de Masri 2007-2009 arası İİD'nin sözde “Savaş Bakanı”, 2009 sonrası da sözde “Başbakanı” olarak görev almıştır. Masri'nin örgütünü eklediği İİD'ye yine Irak el-Kaidesi kökenli olduğu iddia edilen Ebu Ömer el-Bağdadi'nin liderlik etmesinin Zevahiri'den Zarkavi'ye gelen eleştiriler arasında olan yerel halktan kişilere önem verilmesi konusundaki uyarının bir yansıması olduğu düşünülebilir (Tonnessen, 2015, ss. 50; Stansfield, 2016, ss. 146-151; Al-Tamimi, 2014, ss. 5-15).

Masri ve Ebu Ömer el-Bağdadi 2010 yılında yine Zarkavi'ye benzer şekilde bir ABD hava saldırısında hayatını kaybetmiştir. Sonrasında örgütün liderliğine yükselen Ebu Bekir el-Bağdadi, Samarra şehrinde 1971'de doğmuş ve kayıtlarda Ali el-Bedri el-Samarri, Dr. İbrahim ve Avvad İbrahim gibi farklı isimlerle de geçmekte ve takma ad olarak ise Ebu Dua'yı kullandığı bilinmektedir (UN

Security Council, 2014). 2013 yılı grup için bir diğer dönüm noktası olmuştur. Suriye'nin koşullarından yararlanmak ve ülkeyi eğitim sahası ve olası nüfuz alanı olarak kullanmak için, Bağdadi, Suriye'ye taşınmış ve grubun ismini Irak Şam İslam Devleti olarak değiştirmiştir. Bu değişiklik, Bağdadi'yi faaliyetlerini Irak ile sınırlandırması için uyararı Zevahiri tarafından eleştirilmiş, bu eleştiri 2013 yılı ortalarında Bağdadi tarafından reddedilmiştir. Bağdadi'yi Irak'a geri "itme" ve grubunu el-Kaide'nin Suriye kolu olan Nusra cephesiyle birleştirme girişimleri başarısız olduktan sonra, el-Kaide Şubat 2014'te grup ile tüm bağlantılarını kesmiştir.

2013 Nisan'ında Irak İslam Devleti örgütü lideri Ebu Bekir el-Bağdadi Nusra ile İİD'nin birleşmesini önermiştir. Kendisi de eski bir İİD üyesi olan Cevlani'nin liderlik ettiği Nusra yapılanması ile İİD'nin birleşerek Irak Şam İslam Devleti isimli yapıyı kurduğunu açıklayan Bağdadi, aynı zamanda Nusra'nın zaten İİD'nin finansal ve beşeri desteği ile kurulduğunu ve dolayısıyla Nusra'nın İİD'nin Suriye uzantısı olduğunu deklare etmiştir. Nusra lideri Cevlani ise Bağdadi'nin bu açıklamasını ve iki yapıyı birleştirme çabasını kendisine danışılmadığını öne sürerek reddetmiş, örgütünün biadını Eymen el-Zevahiri'ye ve dolayısıyla El-Kaide'ye yenilemiştir. Nusra ile DEAŞ arasında Suriye sahasında en önemli farklardan biri Nusra'nın DEAŞ'ın yabancı savaşçı profiline karşın daha büyük oranda Suriyeli savaşçılara dayanan bir beşeri profil sergilemesidir (Al-Tamimi, 2014, ss. 5-6). Böylesi bir farkın da Zevahiri'nin Zarkavi'ye yaptığı eleştiri ve o günden bu yana gelen yerli figürlere öncelik verilmesi yönündeki telkinlerle bağlantılı olabileceği, el-Kaide- DEAŞ geriliminin ana meselelerinden olan bu gerilimin kendisini Nusra-DEAŞ ayrışmasında da gösterdiği ileri sürülebilir.

2012'den başlayarak o dönemki adıyla Irak İslam Devleti'nin iddialı bir yeniden yapılanma ve güçlenme programını uygulamaya koyduğu görülmektedir. "Duvarları Kırma" operasyonu kapsamında bu dönemde hapishanelerin basılarak mahkumların serbest bırakılması örgüte ciddi beşerî kaynak temin eden bir hamle olarak değerlendirilmiştir. Örgütün DEAŞ olarak isimlendirilmesini takiben ise "Asker Hasadı" operasyonu kapsamında Temmuz 2013 sonrasında Irak Ordusu çok daha sert ve sık biçimde hedef alınmaya başlamıştır. Bunda ABD'nin Irak'tan çekilme kararı ve Irak Ordusu'nun daha kolay bir hedef haline gelmiş olduğu düşüncesi de etkili olmuştur. Bu süreci takiben de Anbar, Felluce ve Ramadi gibi yerleşim yerlerinde ve arkasından Musul'da saha hakimiyeti kazanılmış, 29 Haziran 2014'te de böylelikle sözde "İslam Devleti" ve Bağdadi'nin "Hilafeti" ilan edilmiştir (Stansfield, 2016, s. 147).

Aynı ay içinde, Bağdadi de el-Kaide'ye "biat"ını sonlandırmıştır. Bu süreçte en önemli mesajlardan biri de Bağdadi'nin Zevahiri'ye Taliban lideri Molla Ömer'e biadını bozarak kendine biat etmesi çağrısıdır. Bu mesajda Bağdadi, Molla Ömer'den "siyasi ya da dini saygıyı hak etmeyen cahil ve okumamış bir savaş lordu" olarak bahsetmiştir. 2015 başına kadar sessizliğini koruyan Taliban 2015 Ocak ayında Afganistan'da savaşan tüm grupların kendisine bağlı emirlik altın-

da savaştığını ve bunun haricindeki gruplara Afganistan'da etkin olma imkanı verilmeyeceğini açıklamıştır (Azami, 2016, s. 139). Bağdadi sözde “hilafetini” ilanını müteakiben yaptığı konuşmayla örgütün odağının Irak ve Suriye ile sınırlı kalmayacağı mesajını da aktarmış, sonraki süreçte artacak olan küresel erişimin sinyallerini vermiştir. Bağdadi'nin bu konuşmasında ibadethanelere ve dini değerlere saygısızlık yapılan yerlere vurgu yapılarak küresel bir direniş çağrısı dillendirilmiş, Afganistan, Pakistan, İran, Hindistan, Keşmir ve Çin'e bu bağlamda değinilmiştir.

Zaman içinde, Orta Asya'dan Afrika'ya dünyanın pek çok yerinde bulunan el-Kaide'nin “gevşek network”ü içerisinde eylem yürütenlerin yanı sıra yeni ortaya çıkan gruplar da bu “yükselen güce” biat etmeye başlamıştır. Sonraki başlıkta bu küresel yayılma ve bunun dünya güvenliğine oluşturduğu açık tehlikenin yanında bu yayılmanın el-Kaide ve DEAŞ arasında oluşturduğu rekabete de değinilecektir.

DEAŞ'ın Küresel Yayılım Süreci

2014 ortasından başlayarak ülkedeki güvenlik durumundaki boşluktan faydalanan örgüt, Libya'da da varlığını göstermeye başlamış, Irak ve Suriye'den sonraki varlık sahasını bulmuştur. Örgüte Kuzey Afrika'dan katılımın ulaştığı yüksek seviyeler düşünüldüğünde Mağrip bölgesinde gösterilen bu varlık da ayrı bir önem kazanmaktadır. Örneğin örgüte Tunus'tan 6000 ve Fas'tan 1623 (bu rakama Avrupa ülkelerinin ve özellikle Fransa'nın vatandaşlığına sahip 2000 Fas asıllı savaşı da dikkate alınmalıdır) gibi oldukça ciddi rakamlarda yabancı terörist savaşı (YTS) katılmıştır (International Crisis Group, 2017, s. 1). 2014 Nisan ayı itibarıyla DEAŞ'ın Libya'ya yayılma macerası başlamış kabul edilebilir. Burada ilk ayak basılan bölge olarak değerlendirilebilecek Derne bölgesi Kaddafi döneminden beri, siyasi ve ekonomik marjinalleşmenin de katalizör işleviyle DEAŞ benzeri örgütler için önemli bir potansiyel sunan, 90'lardan bu yana Libya İslami Savaş Örgütü çatısı altında örgütlenme tecrübesi olan bir beşeri sermayeyi de barındırmaktadır. Bu yapının Irak'ta 2003 müdahalesi sonrası ABD güçlerine yapılan saldırılar sürecinde Irak El-Kaidesi 'ne de savaşı göndermiş bir örgüt olduğu burada hatırlanmalıdır. Derne ve Bingazi'nin Suriye'ye Libya'dan DEAŞ'a savaşı akışında da merkezi bir rol oynadığı bilinmektedir. Nisan 2014'te bu Suriye'ye giden kişilerden Derne'ye dönenlerin oluşturduğu İslami Gençlik Şura Konseyi kurularak bu yapı Derne'nin kontrolünü ele geçirmiştir (Chivvis, 2016, ss. 114-115).

Tunus haricinde örgütün Yemen'de aynı dönemdeki güçlenme çabası da dikkat çekicidir. DEAŞ'ın “Sana'a Vilayeti” olarak faaliyet gösteren Yemen kolu Mart 2015'te 2 Husi camiine yapılan, 140'tan fazla kişinin hayatını kaybettiği ve 350'den fazla kişinin yaralandığı ve Yemen tarihinin en kanlı terör saldırısı

olarak kayıtlara geçen 4 intihar eylemini üstlenmiştir. Burada dikkate değer bir nokta da bu saldırı ve DEAŞ bağlantılı örgütün varlığının El-Kaide'nin etkin biatlılarından olan Arap Yarımadası'ndaki El-Kaide'ye rakip bir oluşum görüntüsü ortaya çıkarmasıdır ki iki örgüt ve bunların biatlıları arasında benzer çekişmeleri Orta Asya'da Özbekistan İslami Hareketi ve İslami Cihad Birliği arasında da görmek mümkündür (Karmon, 2015, s. 73; Sönmez, 2017, s. 14-18). Bu iki örgüt arasındaki rekabet bağlamında ve aynı zamanda fikri zeminin ve örgütsel yapının küresel yayılımı anlamında Zevahiri'nin 2014 sonlarında kuruluşunu ilan ettiği Hind Yarımadası'ndaki El-Kaide örgütü önemlidir. DEAŞ'ın biat bozması ve gruplar arasındaki ayrışmanın altını çizer şekilde Zevahiri, bu yeni örgütün Afganistan İslam Emirliği ve onun Emiri ve aynı zamanda Taliban lideri Molla Ömer'in altında çalışacağını da özellikle ifade etmiştir (Karmon, 2015, s. 71).

Temmuz 2014'te Bağdadi'nin sözde hilafet ilanından sonra Pakistan'daki Tehrik-i Hilafet ve Cihad (Hilafet ve Cihad Hareketi) isimli oluşum da Bağdadi'ye ve DEAŞ'a biadını ilan etmiş ve DEAŞ'ın sınırlarının Pakistan, Afganistan ve Hindistan'a ulaşacak şekilde genişlemesini temenni ettiklerini belirtmiş ve örgüt DEAŞ'a Ortadoğu dışında halka açık olarak biat eden ilk grup olarak örgütün Ortadoğu dışına taşmasında öncü bir rol üstlenmiştir. Yine aynı yılın sonlarında Ensar el-Tevhid fi Bilad el-Hind (Hindistan'da Tevhid Destekçileri) grubunun biadı ve özellikle Hindistan'daki Müslümanları Bağdadi'ye biada çağrısı ve Pakistan merkezli Cundullah grubunun da DEAŞ liderine biadı örgütün Güney Asya'ya attığı adımı derinleştirmiştir. Cundullah grubu sözcüsünün iddiasına göre bir DEAŞ delegasyonu da grubun liderlerini Belucistan'da ziyaret etmiş ve DEAŞ'ın farklı Pakistan menşeli grupları nasıl birleştirebileceğine dair görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Bu "çalışmaların" neticesinde DEAŞ 26 Ocak 2015'te Güney ve Orta Asya'ya yayılımı anlamında en somut adımını atarak "Horasan İslam Devleti"ni kurduğunu deklare etmiş, DEAŞ sözcüsü el-Adnani yeni yapının Hafız Said Han tarafından yönetileceğini ve eski bir Taliban komutanı olan Afgan Abdul Rauf Kadim'in de Han'ın yardımcısı olarak görev yapacağını ilan etmiştir (Azami, 2016, ss. 133-135).

Yine bu kapsamda örgütün Afrika'ya erişimi bağlamında Boko Haram tarafından Mart 2015'te örgütün lideri Ebubekir Shekau'nun Bağdadi'ye biadı ve bir hafta sonrasında DEAŞ'ın sözcü el-Adnani üzerinden bu biadı kabulü ve örgüte övgüsü, yine Afrika'daki el-Şebab yapılanmasının el-Kaide ile yakın ilişkisi düşünüldüğünde dikkate değerdir. 2011'de Nijerya'da Borno bölgesinde etkisini artıran Boko Haram bu güçlenişiyle ülkede istikrarı tehdit eden ciddi bir aktör olarak sivrilmeye başlamış ve yıllar içinde yükselen profilini DEAŞ'a biadıyla daha görünür kılma imkanına kavuşmuştur (Celso, 2015, s. 249). 2014 sonlarından itibaren zaten Shekau'nun videolarda Zevahiri ya da el-Kaide biatlısı yapıları anmayı bırakarak "Irak ve Suriye'deki hilafet"i selamlaması bu süreci ve küresel anlamda militan Selefi hareketin el-Kaide'den DEAŞ'a kayışını gösteren önemli bir öncü veridir. Boko Haram'ın bu hamlesinde örgütün 2015 başlarından itibaren

Nijerya ve komşu ülke orduları tarafından ciddi bir saldırı altında kalmaya başlamış olması ve dolayısıyla örgütün destek ihtiyacı da göz önünde bulundurulmalı, buradaki pragmatik detay gözden kaçırılmamalıdır (Karmon, 2015, ss. 74-75).

Kısaca DEAŞ'ın genel küresel erişim manzarasına bakıldığında Ensar Beyt el-Makdis'in Sinai Vilayeti, Boko Haram'ın Batı Afrika Vilayeti ve Libya, Derna'daki Barka Vilayeti yapılanmasıyla ciddi bir küresel network'e kavuştuğu, bu manzaraya ilaveten Filipinler ve Endonezya'ya yayılımı ve Orta Asya'da Özbekistan İslami Hareketi'nin biadi ile el-Kaide network'üyle kolayca yarışabilir konuma geldiği değerlendirilebilir (Karmon, 2015, s. 77).

DEAŞ'ın Düşüşü ve DEAŞ 2.0 Dönemi

2015 Nisanında gücünün zirvesindeyken yaklaşık 140 bin kilometrekarelik bir toprağı kontrol eden ve özellikle Irak ve Suriye'de hem mevcut yerel ve bölgesel güvenlik iklimini tehdit edip hem de sahada ağırlığını artıran örgüt özellikle Musul ve Rakka'nın kaybindan sonra bu iki ülkede kontrol ettiği alanların büyük oranda kaybını tecrübe etmiştir. Örgüt iki ülkede de orta ve büyük ölçekte yerleşim yerlerinin neredeyse tamamını kaybetmiş, ülkeler içerisinde kümeleşmiş yapılar halinde kalmıştır.

Bununlar birlikte yukarıda bahsedilen küresel yayılım ve bu düşüşe karşın yıllar içerisinde edinilen finansal ve beşeri kaynaklar ile yetkinliklerin ileriki yıllarda da önemle incelenmesi gerekmektedir. Bu kapsamda da kısaca düşüşünden sonra dahi örgüte dair takip edilmesi gereken bazı dönüşümlere ya da risklere dikkat çekmek yerinde olacaktır.

Zevahiri'nin 2005'te Zarkavi'ye gönderdiği ünlü mektubunda propaganda bağlamındaki mesajı oldukça dikkat çekicidir. Zevahiri bu mektubunda Zarkavi'ye bir savaş içerisinde bulunduğunu ve bu savaşın yarından fazlasının medya sahasında cereyan ettiğini vurgulamıştır (Friis, 2017, s. 2). Bu anlayışın öncü hamlelerinden, El-Kaide ve "biatlıları" tarafından basılan ilk İngilizce dergi olan ve Arap Yarımadası'ndaki El-Kaide'nin medya oluşumu el-Malahem tarafından basılan Inspire dergisiyle başlayan "dergicilik" eğilimi DEAŞ'ın el-Hayat Medya Merkezi tarafından sürdürülmüş, önce 2014 Mayıs ve Haziran'ında İslam Devleti Haberleri ve İslam Devleti Raporu yayınlanmış, akabinde örgütün ana e-dergisi olan Dabiq "yayın hayatı"na başlamıştır (Ingram, 2017, s. 358).

2011 sonrasında örgüt online görünürlük bağlamında Facebook ve YouTube kullanımına ilaveten yoğun biçimde Twitter'ı kullanmaya başlamıştır. 2016 sonrasında ise hem uluslararası tedbirler ve Twitter'ın sertleşen politikası hem de Telegram'ın hacimli verilerin paylaşımı ve oluşturulan gruplarda çok daha fazla kişinin yer almasına imkan sağlaması örgütü Telegram'ı daha fazla kullanmaya yönlendirmiştir. Bununla birlikte, Temmuz 2016'da örgütün medya görünürlüğünde önemli isimlerden olan Ebu Usame Sinan el-Gazzi'nin yayınladığı mesaja

örgüt üyelerinin kendilerini Telegram'la sınırlamaması, Twitter ve Facebook'un etkin kullanımının kitlelere erişimde sağladığı avantajlar nedeniyle terk edilmemesi istenmiştir (Prucha, 2016, ss. 48-58).

2015 yazında grubun propaganda makinası haftalık 200'den fazla video, radyo programı, dergi ve infografik üretebilirken, artık sayı önemli ölçüde azalarak haftada yaklaşık 20 çıktıya kadar düşmüştür (Winter, 2015, 2017a, 2017b). Bu dönemde grubun Konstantiniyye (Türkçe), Istok (Rusça), Dabiq (İngilizce), Dar al Islam (Fransızca) ve Rumiya (İngilizce) gibi çok dilli bir online dergi portföyü bulunmaktayken toprak kayıplarını takiben bunlar da teker teker kaybolmuştur.

Buna karşın örgütün propaganda makinasının oluşturabileceği riskler halen devam etmektedir. Örgütün ortaya koyduğu istisnai propaganda "başarısı" ve online "görünürlük" diğer örgütlere de ilham verebilecek, bu konuda yöntem ve içeriklere dair öykünme gerçekleşebilecek, örgütün yetiştirdiği propagandacılar zaman içerisinde benzer fikri altyapıya sahip gruplara, DEAŞ 2.0 olarak adlandırılacak yeni yapıya veya tamamen ekonomik fayda gözeterek herhangi bir ideolojik temele dayanan örgüte bu uzmanlığı satma yoluna gidebileceklerdir. Dolayısıyla son yıllarda hızla artan örgütlerin sosyal medya kullanımını bu bağlamdan ayrı düşünmek ve bu artışın aynı şekilde ve belki daha hızlanarak devam etmeyeceğini öngörmek gerçekçi olmayacaktır. Burada da devletler kadar siber dünyanın büyük kısmını elinde bulunduran özel firmalara ve dolayısıyla da hem özel sektör-devlet hem de meselenin sınıraşan boyutu dolayısıyla devletlerarası işbirliği hayati öneme sahip olmaya devam edecektir.

Örgütün sahadaki askeri kayıpları doğal olarak ekonomik profilini de ciddi anlamda etkilemiştir. Yüzde 90-95 aralığında kendini finanse edebilen ve bu halile de terör örgütleri tarihinde istisnai bir yeri bulunan örgüt 2015 yılında yalnız petrol geliri olarak aylık 40 milyon dolar sağlarken halihazırda tüm ekonomik faaliyetlerinden aylık en fazla 4 milyon dolar gelir elde edebilmektedir (Johnston, 2017). Daha önemlisi grubun "kasasında" halen 2 milyar dolar bir birikim olduğu öngörülmektedir (Luck, 2016). Örgütün ekonomik kayıpları kompanse etmek için artan biçimde siber dünyada illegal ekonomik faaliyetler sürdürdüğü de bilinmektedir. Kripto para birimleri üzerinden küçük silahların ticareti, uyuşturucu ticareti gibi yöntemlere başvurulmaktadır (Zenko, 2017). Son birkaç yıl içinde, Avrupa'daki DEAŞ saldırılarının analizi, bu saldırıların 30.000 dolardan daha az maliyetle gerçekleştirildiğini ortaya koyduğundan (büyük araçlarla kalabalıkların arasında dalarak gerçekleştirilen saldırılar gibi hamlelerin maliyetinin ne denli düşük ancak etkisinin ne denli sansasyonel olduğu açıktır) bu kanallardan sağlanacak nispeten ufak gelirlerin bile oluşturduğu tehdit açıktır (Neumann, 2017). Dolayısıyla örgütün oluşturmaya devam edeceği tehdidi "merkez"deki kasanın büyüklüğü ya da aylık geliri kadar doğrudan ya da dolaylı haber akışı sağlayan ya da özerk hareket eden küçük hücrelerin finansal ve eylemsel "başarısı" da belirlenecektir.

Önümüzdeki dönemde dünyanın farklı yerlerinde DEAŞ'a bağlı ya da örgüt etkisindeki hücreler ve meselesinde önümüzdeki en önemli tecrübelerden biri El-Kaide örneğidir. Örgüt Afganistan'a ABD müdahalesi sonrası sahada kendisine sahip çıkan idari yapı ve askeri lojistik imkanlarına vurulan darbe neticesinde daha gevşek bir network halini alarak varlığını sürdürme yoluna gitmiş ya da buna mecbur kalmıştır. Bununla birlikte DEAŞ'ın henüz gücünü kaybetmemişken yukarıda bahsedilen küresel yayılımı gerçekleştirmesi ve buralarda Libya örneğinde olduğu gibi fırsat bulduğunda yeni "güvenli bölge"ler oluşturması Irak ve Suriye sonrasında da El-Kaide'nin yapmak zorunda kaldığı dönüşüme mecbur olmayabileceğini ya da en azından devlet olarak varlığını sürdürmekle gevşek bir network'e dönüşmek arasında bir orta noktada hayatını sürdürebileceğini göstermektedir. İlaveten, El-Kaide örneğinde Afganistan'a SSCB müdahalesi ile ABD müdahalesi arasında ve ABD müdahalesi sırasında hayatını kaybeden sözde "gazi"ler çok daha etkili bir yeniden örgütlenme ve "ilham" imkanından örgütü mahrum bırakmıştır. DEAŞ örneğinde ise halen 20.000 YTS'den bahsedilmektedir ki bunlardan geri dönenlerin pek az bir bölümü yeniden örgütlenme ve eylem yapma kabiliyetine sahip olacak olsa dahi etraflarında kümelenebilecek hücreler ve sözde "saygınlık"ları ile eylem bilgilerini yeni kitlelere aktararak sürece taze kan verebileceklerdir (Luck, 2016).

Örgütün 2013-2015 yılları arasındaki YTS rakamlarının 11 binden 21 bine bir sıçrama gösterirken, bu tarihten sonra da örgütün 30 bin 35 bin aralığında YTS sayısına ulaştığı tahmin edilmektedir. DEAŞ'a katılan Batı menşeli yabancı terörist savaşçılar bağlamında en çok savaşçı sırasıyla Almanya, Fransa ve İngiltere'den örgüte katılmıştır. Nüfusa oranı itibarıyla değerlendirildiğinde ise Danimarka, Belçika ve İsviçre ilk sıralarda yer almaktadır. 6000'den az olmayan bu Batılı savaşçıların ortalama profili incelendiğinde 18-29 yaş aralığında ve yaklaşık yüzde 18'inin kadın olduğu görülmektedir (Waldeck, 2015, ss. 36-39). 13 Kasım 2015, Suriye'den emir alarak gerçekleştirilen Avrupa'ya ilk kapsamlı terör saldırısı olarak ele alınabilir. Paris'te gerçekleştirilen bu saldırıda DEAŞ'a bağlı bir hücreye mensup saldırganların bir kısmı restoranlara ateş açarken diğer bir kısmı da intihar yeleklerini patlatmıştır. Saldırıları Fransa'nın DEAŞ'a karşı koalisyonun parçası olması ve hava saldırılarına katılmasına cevaben yapılmıştır. Bu kişilerden bir kısmının DEAŞ saflarında savaşmak için Suriye'ye gidip geri gelen kişiler olması daha sonra da değinilecek olan "dönen" yabancı terörist savaşçılar meselesi açısından oldukça önemlidir (Hollanda Genel İstihbarat ve Güvenlik Servisi, 2016, ss. 5).

Bu bağlamda YTS'lere dair izlenecek yollar da büyük önem arz etmektedir. Geniş bir coğrafyaya hükmeden güçlü bir devlet yapılanması fikrini en azından öngörülebilir gelecekte rafa kaldırması gerekebilecek DEAŞ'ın savaşçılarının bu değişen duruma uyum sağlaması beklenmektedir. Bir devlet ve bunun savaşığı pek çok cephe, konvansiyonel olarak bir ordunun varlığını ve dinamikliğini gerektirebilecekken artık küresel terör eylemlerine daha fazla verilmesi gereken

ağırlık (ki 2015 sonrası artan DEAŞ bağlantılı terör eylemleri bu bağlamda dikkate alınmalıdır) artık bu savaşçıların pek çoğunun ülkelerine dönmek isteyebileceğinin sinyalini vermektedir. Bu kimseler sonuçları belirsiz ve beşeri ve finansal anlamda önemli kaynaklara ihtiyaç duyan rehabilitasyon ve de-radikalleştirme programları ile topluma yeniden kazandırılabilir hale getirilemediği sürece, ki etkili uygulamalarla bile hepsinin bu hale gelmesini beklemek gerçekçi olmayacaktır, DEAŞ ya da başka bir örgüte biatlı halde tehlike teşkil etmeye devam edebileceklerdir. Bahsedilen sürecin iki taraflı olduğu ve toplumun da bu kimseleri yeniden arasına kabul etme noktasında göstereceği direnç düşünüldüğünde “dönen” savaşçılarla ilgili sürecin uzun vadede daha da karmaşık hale geldiği görülmektedir.

Nihayeten, unutulmaması gereken bir diğer nokta da örgütün düşüşü sürse dahi, ki sürmesi muhtemel gözükmektedir, örgütün beşeri kaynağının yeni benzer ideolojiye sahip örgütlere ya da mevcut el-Kaide gibi daha oturmuş yapılara kayması mümkündür. Esasında örgütün el-Kaide’ye alternatif bir küresel yayılım geliştirmiş olması ikinci ihtimal söz konusu olduğu takdirde el-Kaide’nin kaybettiği Irak el-Kaidesi’nin yerine kendi gücünü yeniden ikame etme yoluna gidebilmesi ihtimalini ortaya çıkarmaktadır. Örgüt, DEAŞ sonrası dönemde el-Kaide’nin bugüne değin doğrudan eriştiği ve erişemediği bölgelerde oluşacak boşluğun da çarpan etkisiyle oldukça hızlı ve etkin bir genişleme gerçekleştirmesini mümkün kılabilir. Örgütlerin ismi değişse dahi unutulmaması gereken nokta ne Taliban ne El-Kaide ne de DEAŞ, birbirlerine biatlı olsun olmasınlar, aralarında çatışmaya varan ilişkiler olsun olmasın tüm beşeri, finansal, operasyonel yetkinliklerini hiçbir dönem diğer bir gruba tamamen “kaptırmamış”, aksine her gelen nesil aslında yenilenen ve büyüyen, kimi metodolojik ve lider odaklı gerilimler yaşamasına rağmen birbirine kayması oldukça mümkün ve her on yılda kalabalıklaşan bir taban meydana getirmiştir.

Sonuç

Afgan Cihadı’ndan bugüne uzanan süreçte adım adım gelişen ve derinleşen, zaman içinde küreselleşen bir zihinsel ve örgütsel sürecin uluslararası güvenlik açısından en büyük tehdidi teşkil eden son halkası olarak DEAŞ örneği bize oldukça önemli veriler sunmaktadır. Örgütler içerisindeki fikri ayrışmalar, liderlik düzeyinde rekabet ve kopuşlar, iddialı aktörler ve yayılma çabaları, küresel erişime sahip olmak adına verilen mücadeleler ve bir diğerinin erişimini dengelemek için harcanan çabalar dahil olmak üzere DEAŞ’ın gelişimi dikkate değer bir vak’a olarak karşımızdadır. Bununla birlikte örgütün sahada askeri kayıplarına karşın önümüzde bizi nelerin beklediği, ne gibi ana meselelerin önümüzdeki yıllarda da uluslararası güvenliğe tehdit oluşturabileceği ve DEAŞ’ın “düşüşü”nün gerçekten uzun vadede bir “bitiş”e sebep olup olmayacağı da en önemli alt başlıklardan

biridir. Örgüt askeri olarak kaybetmekte ancak beşeri, fikri ve operasyonel sermayesini sürdürebileceğine dair öngörüler kolaylıkla yapılabilmektedir. Dolayısıyla yalnız DEAŞ özelinde olmamakla birlikte bu manzara da bize terörle mücadelenin her türüyle mücadelenin kararlılık, zaman ve kaynaklar gerektiren, aktif örgütün askeri araçlarla ortadan kaldırılmasının elzem ancak yeterli olmadığı, gerekli ve güvenli görüldüğünde bölgesel ve uluslararası işbirlikleri gerektiren, insan faktörü ve psikolojisinin çözümünde önemli rol oynayan yapısını gözler önüne sermektedir.

Kaynaklar

- Al-Tamimi, A. J. (2014). The dawn of the Islamic State of Iraq and ash-Sham. *Current Trends in Islamist Ideology* 16, 5-15.
- Azami, D. (2016). The Islamic State in South and Central Asia. *Survival* 58: 4, 131-158.
- Bar, S., & Minzili, Y. (2006). The Zawahiri Letter and the Strategy of al-Qaeda. Hudson Institute.
- Celso, A. N. (2015). The Islamic State and Boko Haram: Fifth Wave Jihadist Terror Groups. *Orbis*, 249-268.
- Chaliand, G., ve Blin, A. (2016). *Terörizmin tarihi: Antikçağdan DEAŞ'e*. İstanbul: Nora Kitap.
- Christopher, S. (2016). Chivvis, countering the Islamic State in Libya. *Survival* 58: 4, 113-130.
- Erdem, S. (2016). *Cihatçılar: El Kaide ve DEAŞ'e katılanların hikayesi*. İstanbul: Yakın Plan.
- Friis, S. M. (2017). 'Behead, burn, crucify, crush': Theorizing the Islamic State's public displays of violence. *European Journal of International Relations*, 1-25.
- Gibbs, D. N. (2000). Afghanistan: The Soviet invasion in retrospect. *International Politics* 37, 233-246.
- Grau, L. W., & Michael, A. C. (der. ve çev.) (2002). *The Soviet-Afghan war: How a superpower fought and lost*. Kansas: University Press of Kansas.
- Gregory, D. C. (1986). *Soviet invasion of Afghanistan: Causes and future options*. Air War College Research Report.
- Hollanda Genel İstihbarat ve Güvenlik Servisi. (2016). *Life with ISIS: the myth unravelled*. P.O. Box 20010, 2500 EA The Hague, Ocak 2016.
- Haroro, J. I. (2015). The strategic logic of Islamic State information operations. *Australian Journal of International Affairs*, 69:6, 729-752.
- Ingram, H. J. (2017). An analysis of inspire and Dabiq: Lessons from AQAP and Islamic State's Propaganda war. *Studies in Conflict & Terrorism* 40: 5, 357-375.
- International Crisis Group. (2017). *How the Islamic State rose, fell and could rise again in the Maghreb*. Middle East and North Africa Report No. 178.
- Johnston, P. B. (2017). Oil, extortion still paying off for ISIS. *The Cipher Brief*, 27/10/2017.
- Karmon, E. (2015). Islamic State and al-Qaeda competing for Hearts & Minds. *Perspectives on Terrorism* 9:2, 71-79.
- Luck, T. (2016). ISIS, losing territory in Syria, signals strategic shift. *The Christian Science Monitor*.

- Neumann, P. R. (2017). Don't Follow the Money. *Foreign Affairs*. Retrieved from <https://www.foreignaffairs.com/articles/2017-06-13/dont-follow-money>, July/August 2017.
- Council on Foreign Relations. (2016, 8 Haziran). Profile: Abu Musab al-Zarqawi. Retrieved from <https://www.cfr.org/backgrounder/profile-abu-musab-al-zarqawi>.
- Prucha, N. (2016). IS and the jihadist information highway – projecting influence and religious identity via telegram. *Perspectives on Terrorism* 10:6,48-58.
- Reuveny, R., & Prakash, A. (1999). The Afghanistan war and the breakdown of the Soviet Union. *Review of International Studies* 25, 693-708.
- Rosiny, S. (2015). The rise and demise of the IS caliphate. *Middle East Policy* 22: 2, 94-107, sf. 96.
- Sonmez, G. (2017). Violent extremism among central Asians: The Istanbul, St. Petersburg, Stockholm, and New York City attacks. *CTC Sentinel* 10:11, 14-18.
- Stansfield, G. (2016). Explaining the aims, rise, and impact of the Islamic State in Iraq and al-Sham. *The Middle East Journal* 70:1, 146-151.
- CIA. (1980). The Soviet invasion of Afghanistan: Implications for warning. Interagency Intelligence Memorandum, Ekim 1980
- Tonnessen, T. H. (2015). Heirs of Zarqawi or Saddam? The relationship between al-Qaida in Iraq and the Islamic State. *Perspective on Terrorism* 9:4, 48-60.
- UN Security Council. (2014). UN Al-Qaida sanctions list, list of individuals, entities and other groups, 2014.
- Waldeck, A. (2015). The ideology of ISIS – a motivation for Europeans to become foreign fighters?. Yüksek Lisans Tezi, Roskilde University.
- Whiteside, C. (2016). New masters of revolutionary warfare: The Islamic State movement (2002-2016). *Perspectives on Terrorism* 10:4, 6-20.
- Winter C. (2015). Documenting the virtual 'Caliphate'. *Quilliam Foundation*.
- Winter, C. (2017a). Is Islamic State losing control of its virtual caliphate. *BBC*.
- Winter, C. (2017b). Inside the collapse of Islamic State's propaganda machine. *Wired*.
- Zenko, M. (2017). Bitcoin for bombs. *Council on Foreign Relations*.